45 ÉV ÜZENETE

Bükki Nemzeti Park Igazgatóság

Jubileumi kiadvány, 2022.

KÖSZÖNTŐ 1

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság elmúlt 45 éve hasonlatos emberi létünk korszakaihoz, mely először szól a kisgyermekkori botladozásokról, a fiatalkori útkeresésről, majd a szakmai kiteljesedésről.

A születésnap egy pillanatra elgondolkodtat. Mi is számot vetettünk az elmúlt 45 év történéseivel, azzal a céllal, hogy a múltat kiértékelve, a jelent megtapasztalva megfogalmazzuk jövőbeni céljainkat.

Az alapításkor egységesen érvényesült a társadalmi elvárás és állami törekvés, mely szerint önálló szervezetrendszer szükséges ahhoz, hogy a természet kincseit védjük, óvjuk. A fenntarthatóságra irányuló célkitűzések irányt szabnak tevékenységünknek. Feladataink a környezeti hatások kihívásai miatt egyre hangsúlyosabbak.

Az Igazgatóság erősödő területi jelenléttel, a természetben zajló változások folyamatos figyelemmel kísérésével, tevékenységeinek egyre bővülő tárházával ennek fenntartására, megismertetésére, bemutatására törekszik egységes szakmaisággal, lelkesedéssel, elhivatottsággal, aktív közreműködéssel.

Erről szólt a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság elmúlt 45 éve és most a jubileum alkalmával 45 "érvben" fogalmaztunk meg üzeneteinket.

Meggyőződésem, hogy ha csak egy-egy üzenet talál értő fülekre, már akkor is komoly előrelépést tudunk közösen tenni teremtett világunk sok oldalról fenyegetett értékeinek megőrzése érdekében.

Köszöntőmet egy személyes gondolattal zárom. Arra törekszem, hogy a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén megőrizzem a természet kincseit, többek között azért, hogy három unokám saját gyermekeivel is változatlan szépségében gyönyörködjön benne. Utódjaink is éljék át azt a csodát, amit mi nap, mint nap megtapasztalunk a dombok lejtőin, a hegyek ormán, ég és föld alatt, a patakok mellett, és a pusztaságon.

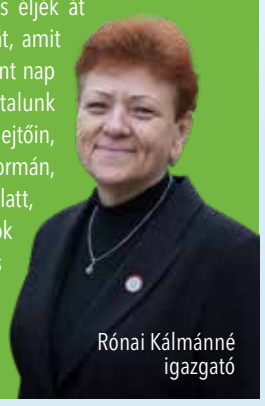

Rónai Kálmánné
igazgató

Negyvenöt év a természetért 2

1977. január 1-jén megalakult hazánk első hegyvidéki nemzeti parkja, a Bükki Nemzeti Park. Rendeltetése, hogy a környezetéből szigetszerűen kiemelkedő Bükk-hegység jellegzetes és változatos arculatát megőrizze, biztosítsa természetes növény- és állatvilágának, földtani, tájképi és kultúrtörténeti értékeinek fennmaradását, és a további kutatásához szükséges feltételeket.

A nemzeti park területét az alapítása óta kétszer bővítették, napjainkban csaknem az egész Bükk-hegységre kiterjed, magába foglalva annak legszebb, természeti értékekben leggazdagabb részeit. Mai területe 43.169 hektár, melyből 6.009 hektár fokozottan védett. **A nemzeti park természetvédelmi kezeléséért felelős Bükki Nemzeti Park Igazgatóság irodája** 1979-ig Miskolcon volt, majd Egerbe költözött. Az igazgatóság szerepköre a megalakulás óta eltelt 45 év alatt sokat változott, a természetvédelmi felügyeletében álló védett természeti területek, tájvédelmi körzetek száma folyamatosan bővült.

Az igazgatóság működési területe a kezdetekben Heves-, Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén-megye teljes területét felölelte. 1985-ben az Aggteleki Nemzeti Park (addig Aggteleki Tájvédelmi Körzet) megalakulásával a Sajó, a Hernád és az országhatár által bezárt területek, 2007-től pedig a Zempléni Tájegység (Zempléni Tájvédelmi Körzet, Tokaj-Bodrogzug Tájvédelmi Körzet – jórészt a Hernád, a Tisza a Bodrog-torkolatig, valamint az országhatár által bezárt terület) természetvédelmi kezelése átkerült az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatósághoz.

Működési területünkön élőhely- és fajmegőrzési, földtani és kulturális értékmegőrzési, valamint kutatási programokat folytatunk. A természetes élőhelyek megőrzésének felelőssége a védett területek határán túl terjed. A még megmaradt élőhely-töredékek megőrzését a Natura 2000-hálózat biztosítja. Számos nemzetközi természetvédelmi-, határmenti együttműködési program segítségével alakítottuk ki azt a szakmai hátteret, amelyre a hosszú távú élőhelyfenntartás alapozható. Az utóbbi időszakban egyre nagyobb hangsúlyt kap a gyepterületeken a hagyományos legeltetéses állattartás. Alapvető célja a védett gyepek természetvédelmi célú kezelése, fenntartása, miközben azoknak az őshonos hazai fajtáknak a génmegőrzése is megvalósul, amelyek jól viselik az extenzív tartási körülményeket.

Szitta Tamás (élővilágvédelmi osztályvezető, nyugalmazott főtanácsos), aki szinte az alapítás pillanatától a nemzeti parknál dolgozott, a Zöld Horizont 2007. évi számában a következőképpen szakaszolta a nemzeti park történetét. „A »hőskorszak« első jelentős dokumentuma – amelyben megtörtént a természeti értékek számbavétele és megfogalmazódtak a megőrzésre vonatkozó javaslatok –, az ún. »Természetvédelmi Alapterv« volt. Ezzel párhuzamosan készült el a BNP első területrendezési terve, amelynek számos utódja született, mint például 1993-ban A Bükki Nemzeti Park és térsége regionális tájrendezési terve, majd 1998-ban A Bükki Nemzeti Park és térsége területrendezési terve. Sajnos nem sok minden valósulhatott meg belőlük, de hivatkozási alapként haszonnal alkalmaztuk ezeket. A nyolcvanas évek gyakorlati természetvédelmi tevékenysége – szakmai sikereken túl – a közösségformálás eszköze is volt, hiszen a madarásztáborokban, fészektérképező akciókban, fészekőrzéseken, a veszélyeztetett fajok aktív védelmi programjaiban (mint például kerecsenőrzések során) ezres nagyságrendben vettek részt fiatalok és idősebbek egyaránt. Szinte nincs a hazai természetvédelemben olyan, akinek ne lett volna köze a bükki táborokhoz. A kilencvenes évek nagy kihívása – a természetvédelmi kezelés mellett – a hatósági feladatok ellátása volt. Az új évezredet a természetvédelmi célú tulajdonosi kezelés, a fajmegőrzési feladatok, a nagy volumenű pályázatok és az ebből adódó, a nemzetközi elvárásoknak megfelelő feladatteljesítés jellemzi." Tegyük hozzá, hogy a természetvédelmi célú beruházások, fejlesztések az igazgatóság alapfeladatainak egy másik fontos területét is érintik: a bemutatást, a szemléletformálást, a tájékoztatást.

E kiadványban igyekszünk minden területet érinteni, ami bemutatja tevékenységünket, de mivel rendkívül sokrétű feladatot látunk el, javasoljuk, hogy kövessék honlapunkon megjelenő híreinket is! **(www.bnpi.hu)**

45 év, 450 millió év - micsoda különbség! 3

Igaz, a késő-ordivíciumi kőzetekkel nem a **Bükkben**, hanem a hozzá északról kapcsolódó **Upponyi-hegységben** találkozhatunk. A Bükk földtörténete „mindössze" 320 millió éve, a karbon (kőszén) időszakban kezdődött az afrikai és eurázsiai kőzetlemezek között húzódó ősóceánban. És nem is a mai helyén, hanem a 30. szélességi kör tájékán, trópusi éghajlaton. A legidősebb kőzetek mélytengerben lerakódott kőzetlisztből és agyagból préselődtek palává. A tengermedence feltöltődésével már ebben az időszakban megjelennek az ősmaradványokban rendkívül gazdag mészkövek, de igazán híressé a perm végi (252 millió év), fekete **nagyvisnyói mészkő** vált. A földi élet tobzódásának a földtörténet legnagyobb kihalási hulláma vetett véget. A pusztulás üledékekben követhető nyomait nagyon kevés, mindössze 4–5 helyen tanulmányozhatjuk a világban, de a Bükk e téren is kivételes. **A Bálvány** északi oldalában lévő erdészeti út tárta fel e világritkaság rétegsort. A „háromosztatú" triászban visszatérő élet sekélytengeri mészkövek képződését segítette elő. Valójában ezekhez kapcsolódnak a hegység arculatát meghatározó karsztos képződmények, mint a **Kis-fennsíkon** és a **Bükk-fennsíkon** oly gyakori töbrök, töbörsorok, víznyelők, barlangok és a **„Kövek"** lábainál fakadó karsztforrások. A jura időszak alatt kialakult óceánaljzati kéregszétnyílás nyomán a tengeralatti vulkanizmus látványos párnaláva-alakzatokat hozott létre. Ezekért is érdemes ellátogatni **Szarvaskőre**. A 170–160 millió évvel ezelőtt megszakadt kőzetképződés után, a mintegy 118 millió évvel ezelőtt földtani értelemben mozgalmassá váló időszakban a Bükk kőzettömege egy kisebb kőzetlemez hátán elindult mai helye felé, közben erősen meggyűrődött, kőzettömegek pikkelyeződtek egymásra. A 35 millió éve visszatért tenger üledékeihez kapcsolódóan elsősorban a Bükk déli lábánál találhatunk **„Szent László pénz"**-ben gazdag, nummuliteszes mészköveket. A kőzetlemez-mozgások felerősödése a miocén korban, mintegy 19–12 millió évvel ezelőtt, heves vulkáni tevékenységet eredményezett. Három szintben riolitos és dácitos összetételű vulkáni tufák rakódtak le a **Bükkalján**.

Jól faragható voltuknak köszönhetően az ember már nagyon régóta használja őket: pincéket, kőbújókat, kőhodályokat, barlanglakásokat vájtak beléjük.

▶ 2. oldal

Címernövényünk, a szártalan bábakalács 4

Igazgatóságunk védjegyoltalom alatt álló logójának fő motívuma a szártalan bábakalács virágzatának ábrázolása (fehér alapon sötétzöld vonalas rajzként), melyet hat darab stilizált bükkfalevél vesz sugárirányban körbe (a levél lemez színe zöld, a levél erezet színe megegyezik a körvonal színével: sötétzöld). Ezt egy kör alakú, körbefutó piros sáv övezi (kissé a „mindkét irányból behajtani tilos" táblára emlékeztetve), benne a BÜKKI NEMZETI PARK felirattal. De kit is tisztelhetünk a logónk „főszereplőjében"?

A szártalan bábakaláccsal (tudományos néven: *Carlina acaulis*) hazánkban leginkább az Északi-középhegység keleti felében (a Mátrától a Zemplénig) és az ország nyugati peremvidékén találkozhatunk. A bükk-fennsíki hegyi rétek jellemző védett – sajnos fogyatkozó – dísze ő. A növényre jellemző sugarasan álló, aszatra vagy bogáncsra emlékeztető szúrós leveleinek tövében ül a nagyméretű, akár 5-10 centiméteres fészekvirágzat. A nyelves virágok pártája fehér, a középen elhelyezkedő csöves virágoké bíborszínű. Virágzási ideje július-augusztus. A növényt nagy becsben tartják már egészen Dioszkoridészig visszanyúlva. Illóolajat, antibiotikus hatású karlinaoxidot, cseranyagokat, gyantát és inulint tartalmaz. Népi használatának sokszínűségét pedig Suba János – a nemzeti park létrehozásában aktívan közreműködő botanikus – bükki monográfiájában részletesen is leírja. Testi és lelki bajainkra azonban már más gyógyírt kell találni, hiszen növényünk védett (pénzben kifejezett természeti értéke: 5.000 Ft). Ha gyógynövényként nem is használjuk, azért pompás (kissé szúrós tekintete) fotóra csábíthat!

▶ Manapság is számtalan pince van használatban, ahol a vidám vendégek jó borok társaságában hűsölhetnek. Ismeretlen kor emberei máig tisztázatlan okból az erózió által kúpra formált tufatornyokba kicsiny fülkéket faragtak. Ezeket kaptárköveknek hívjuk, leggazdagabb előfordulásuk **Szomolyán** van. A Bükk miocén végi kiemelkedése és kihantolódása indította el a hegyég mészköveiben a karsztosodást, ami több periódusban a jégkorszakig tartott, valójában ma is zajlik. Az ekkor kialakult jellegzetes karsztformák közül külön említést érdemelnek a barlangok. Hazánk barlangjainak mintegy negyede a hegységben található, köztük az országos csúcstartónak számító 303 méter mélységű **Bányász-barlang**. Régészeti szempontból is kiemelkedők az úgynevezett **„ősemberbarlangok"**. A Suba-lyukból neandervölgyi ember csontmaradványai, az ősi kultúrának nevet adó **Szeleta-barlangból** csodálatos babérlevél alakú szakócák, az **Istállós-kői-barlangból** csont nyílhegyek, csontfurulyák kerültek elő. A turisztikai célból kiépített **lillafüredi Szent István-barlang** cseppkövekben igen gazdag, a mésztufában képződött **Anna-barlang** pedig világritkaságnak számít. A „barlangvájó" vizek bő hozamú karsztforrások formájában lépnek a felszínre, oldott $CaCO_3$ anyagukat mésztufa-gátak és -lépcsők formájában rakják le. Legismertebb a **Szalajka-völgy Fátyol-vízesése**. Kivételes szépségűek a Bükk időszakos forrásai, a **Vöröskői-alsó-forrás és az Imókői-forrás**. E gazdag föltani örökség minél szélesebb körű népszerűsítését segíti a 2017-ben széles társadalmi összefogással létrejött a **Bükk-vidék Geopark**.

Upponyi-hegység a Lázbérci-víztározóval

Vöröskői-alsó-forrás

Fátyol-vízesés

Istállós-kői-barlang

Szomolyai kaptárkövek

Ipolytarnóci Ősmaradványok, az ősvilági Pompeji

5

Az 1944 óta országos védettségű **Ipolytarnóci Ősmaradványok** természetvédelmi terület munkatársait 1988. szeptember 30-ig az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal (OKTH) foglalkoztatta. A dolgozók az OKTH idején még busszal vagy szárnyvonali vonattal közelítették meg a települést, s onnan 2,5 km-t gyalogoltak a geológiai tanösvény melletti kutatóházig.

Területünk 1988. október 1-jén került át a BNP kezelésébe. Annak ellenére csak akkor, pedig már közel 1 évvel előtte az OKTH elnökének 9/1987. (XI. 4.) számú rendelkezése a BNPI –t jelölte ki kezelőül.

Akárhogy is, a BNPI színre lépésekor nagyobb sebességre kapcsolt a terület fejlesztése. Már 1988-ban szolgálati gépkocsit kaptunk, könnyebbé vált a dolgozók számára az ingázás.

Márton Ferenc természetvédelmi felügyelő irányítása alatt Tanács János, majd az Ő nyugdíjba vonulása után, 1988-ban Gregan Emil lett a terület vezetője. Az elején még nagy volt a dolgozói fluktuáció, a hosszabb távon megmaradt pionír munkatársak Jancsi István, Juhász Tamás, Petikné Péter Erika és Márton Attila voltak. Jelen sorok írója – Szarvas Imre látogatóközpont-vezető – 1993-ban került a területre, Mravecz Gábor pedig 1998 őszén jelent meg a munkatársi listán.

A csúcsosnak nevezett, fából épült, látványos, de sajnos nem praktikus fogadóépületet és az előtte kiképzett parkolót 1989-ben vehette birtokba a terület, melynek további bővítését és állami tulajdonba vételét is szorgalmazta, majd végrehajtotta a kezelő BNPI.

A BNPI tevékenysége során az Ipolytarnóci Ősmaradványok nemzetközi elismertségének erősítésére is törekedett. A terület 1995-ben vált hivatalosan is az **összeurópai természeti örökség** részévé. Megkapta az Európa Diplomát, amelyet nem csupán a **páratlan őslénytani értékek**

miatt ítéltek oda, de ez egyben a BNPI példás kezelésének elismerése is volt. Ennek a hosszú távon is színvonalas menedzsment tevékenységnek bizonyítéka, hogy az **Európa Diploma** címet 2020-ban újabb 10 évre hosszabbította meg az Európa Tanács. A terület 2000-ben került fel a **világörökség várományosi listájára.**

A BNPI több pályázat sikeres végrehajtásával egy **nemzetközi színvonalú geoturisztikai központot** hozott létre a Miocén Parkban, mely napjainkban a térségi földtani örökség propagálójává, a **Novohrad-Nógrád UNESCO Globális Geopark beléptető kapujává** vált.

A terület fejlesztései napjainkban is folytatódnak, az **Ősvilági Pompeji** reneszánszát éli. Köszönhetően a BNPI figyelmének, tudományos vizsgálatok is felerősödtek.

A Bükki Nemzeti Park Őrszolgálata a kezdetektől napjainkig

6

Hosszas előkészületek előzték meg a BNP 1977. január 1-jei megalakulását. A nemzeti park határát Szuromi László természetvédelmi őr motorkerékpárjával jelölték ki, melyben V. Szabó Ferenc főmérnök is utazott, aki végig bábáskodott az alapításnál. Ahol védett terület található, oda természetvédelmi őrökre is szükség van. A kezdetekben ne gondolkodjunk nagyban! A természetvédelmi őröket néhány fős gárda jelentette, akiket természetvédelmi kezelőknek hívtak.

Ács Róbert, Becsei Ferenc (aki a HNP-ből jött át), Kiss László (alias Rozsdás) és egy frissen végzett pedagógus, Papp László. Félévre rá a Zirci Természettudományi Múzeumból érkezett és csatlakozott a csapathoz Szitta Tamás. Éveknek kellett eltelni, mire a létszám nagyjából 14–15 főre hízott.

A kezdetek-kezdetén talán nem is volt tökéletesen világos, mit is kell csinálni. Feladat volt a területek ellenőrzése, az erdészek munkáinak ellenőrzése, vajon a BNPI által tett esetleges előírásokat vagy az üzemtervben foglaltakat szakmailag betartják-e. Akkoriban még nem voltak leaszfaltozva a fennsíki utak, megrázkódtató élmény volt a fapados IZS-en közlekedni, bár nem mindenkinek, mert alig jutott a területkezelőknek gépjármű. Később javult a helyzet, mert 150 köbcentis MZ-ket kapott az őri csapat, amelyen viszont nem volt életbiztosítás a

közlekedés. De akár lehetett gyalogolni is, ez a lehetőség mindig fennállt és a mai napig az őri munka egyik alappillére. A 20–25 kilométer jármű nélkül könnyen beleszalad az ember lábába egy ekkora hegységben. A buszról pedig majdnem elfeledkeztünk, mely a későbbiek folyamán is fontos szerepet játszott az őrök mobilitásának fenntartásában. Egységes ruházat akkoriban nem volt, mindenki azt öltötte magára, amit a szekrényében talált. Ez később aztán – szerencsére – gyökeresen megváltozott. Az információáramlás sebessége lényegesen lassabb volt a mainál. A kommunikáció vonalas telefonon történt. Létezett a hagyományos, papír alapú levelezés és lehetőség volt a havi értekezletek alkalmával a központba utazni és találkozni a kollégákkal. Egy ilyen havi értekezlet alkalmával hangzott el a következő mondat az aktuális miniszter, Maróthy László szájából. Nyájas érdeklődésére, hogy, s mint elvtársak, néhányan óvatosan bár, de egyértelműen utaltak a nem túlságosan fényes jövedelmi viszonyokra. Mire a miniszter, tágra nyílt szemmel: *„De hát elvtársak! És ez a jó levegő?!"* A laikusok szemében az őrszolgálat munkáját illetően a „jó levegő" mai napig a vélhetően legmeghatározóbb tényezők között szerepel.

Érdekes lehetett a munka és érvelés abban az időszakban. Bár 1901-től, illetve 1912-től léteztek védett madár- és emlősfajok, 1971-ben keletkezett az első kezdetleges védett növényfajos lista, majd 1974-től egyéb gerinces is. Viszont az első gerinctelen fajokat felhozó jogszabály csak 1982-ben jelent meg. Érdekesség, hogy napjainkban 483 gerinces faj védett, miközben 695 a természetvédelmi oltalom alatt álló gerinctelen fajok száma. Ez nyilván nehezítés volt a mai viszonyokhoz képest.

Az idő múlásával egyre több tájvédelmi körzet kihirdetése történt meg, mely már nagyobb létszámot igényelt, így bővült az őri létszám.

2000-ben kihirdetésre kerültek a természetvédelmi őrszolgálat és a működését meghatározó jogszabályok. Ekkor került meghatározásra, hogyan is kell „kinéznie" egy természetvédelmi őrnek, kialakult az egységes, máig is érvényes és a végzett feladathoz méltó egyenruha és szolgálati beosztásjelzések rendszere. Addig a központ vezetése mellett a tájvédelmi körzetekben dolgoztak az őrök, nagyjából erre az időszakra tehető a tájegységi rendszer kialakulása. A bővülés ellenére a feltételek lassan javultak. A gépjárműpark lassú fejlődésnek indult, 2000-ben érkeztek az Igazgatóságra a „Pepó NIVA-k" havi 600–800 km-es kerettel

egy-egy őrpároshoz, majd 2005-ben számos Ford Ranger, melyekből néhány még a mai napig fut. Azóta az Igazgatóság saját erőből, illetve projektekből fejleszti az őrszolgálat eszközparkját. Szükség is van erre. 2008-ban az utolsó jelentős természetvédelmi őri létszámfejlesztés eredményeként 34-re nőtt a létszám. De nem csak ez változott. Módosult az elvárás az őri személyzettel szemben, bővültek a feladatok is. Hangsúlyosabb szerepet kapott a területi jelenlét, és a tájegységek szerepe is felértékelődött.

A mai természetvédelmi őrök munkájukat a kor színvonalának megfelelő informatikai és kommunikációs eszközpark, kép- és hangrögzítő technika, terepi gépjármű állomány, továbbá speciális eszközök segítik. Valamennyien szakirányú, középjellemzően felsőfokú végzettségű emberek, akik többsége idegen nyelven beszél és egy-egy szakterület, élőlénycsoport elismert kutatója is egyben. Munkájukat nagy elhivatottsággal végzik. Tevékenységük alapjait jogszabályok állapítják meg, foglalkoztatásukhoz egyebeken túl egészségügyi, pszichológiai feltételeknek kell megfelelniük. Természetvédelmi őri és államigazgatási ismeretekből eredményes vizsgával, rendszeres oktatás mellett jogi és szakmai ismeretekből álló további vizsgákat kell teljesíteniük, folyamatosan kell képezniük magukat. **Alapvető feladatuk a természeti értékek és területek, kiemelten a védett természeti értékek és a védett természeti területek hatósági őrzése. Védett fajok állományait mérik fel, műfészket építenek, mesterséges odúkat helyeznek ki, oktatnak és túrákat vezetnek, irányítják a gyakorlatra jelentkezettek, ifjú kócsagőrök munkáját. Koordinálják a tájegységben folyó kutatási tevékenységeket, kapcsolatot tartanak a területen tevékenykedő gazdasági, turisztikai és egyéb szervezetekkel. 2004 után az UNIÓ-s csatlakozásunkat követően a Natura 2000 hálózat kijelölését követően jelentősen bővültek az őri feladatok, napjainkban pedig a klímaváltozás kezelése jelent megoldandó feladatot a természetvédelmi kezelés során a mindennapokban.**

Összességében a természetvédelmi őrök hihetetlen fontos, hiánypótló feladatokat végeznek most és végeztek a kezdeti időszakban egyaránt. Nem lehet és nincs is értelme különbséget tenni a régebbi idők és a jelen kor viszonyai között. Az egyértelmű, hogy a 45 évvel ezelőtti kezdetekhez képest erőforrásaink, lehetőségeik, felszereltségünk nagyságrendekkel javult, a természetvédelmi őrök által végzett munkára pedig olyan nagy szüksége van a társadalomnak, mint talán korábban még soha.

7

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság **VESZÉLYHELYZETI ÜGYELETI TELEFON** rendszert üzemeltet **(+36 30 861-3808)**. Ezen a számon **a természetvédelemmel kapcsolatos havária helyzetek** – az akut természetkárosításokkal kapcsolatos ügyek bejelentése, a fokozottan védett fajokkal kapcsolatos események – közérdekű bejelentését lehet eljuttatni az őrszolgálat tagjaihoz.

Geoparkok és a térségfejlesztés

8

Mi a geopark? Mivel foglalkozik? Mivel járul hozzá az egyén, a térség jólétéhez?

A geoparkok az elmúlt harminc évben kezdték el meghódítani a világot. Céljuk a területükön található földtani, és az ehhez kapcsolható kulturális és kultúrtörténeti értékek megőrzése és népszerűsítése. Az élettelen környezetünk, a lábunk alatt elterülő változatos kőzetrétegek meghatározzák egy táj tulajdonságainak alapját, befolyásolják a tájképet, a rájuk települő talaj minőségét, művelhetőségét, valamint természetesen az ott élő ember hagyományait, múltját, jelenét, s jövőjét.

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén két geopark működik. A Novohrad-Nógrád Geopark a világ első, határon átnyúló geoparkja, amelynek küldetése, hogy az egykor szétszakadt nógrádi tájat a geoturizmus komplex térségfejlesztési lehetőségeivel újraegyesítse. Felöleli a Cserhát, a Medves, a Karancs és a Cseres hegység hegyvonulatait, valamint magába foglalja a Karancs-Medves Tájvédelmi Körzetet is. Területén található az UNESCO világörökség Hollókő, a Cserhát Natúrpark, az Ipolytarnóci Ősmaradványok Természetvédelmi Terület, valamint a Nemzeti Kegyhelyként és Nemzeti Emlékhelyként nyilvántartott Mátraverebély-Szentkút is.

A Bükk-vidék Geopark 2017. nyári megalapítása óta foglalkozik a Bükk és az Upponyi-hegység, valamint e két különleges táj körül elterülő hegylábi területek nyújtotta értékek védelmével, bemutatásával és népszerűsítésével. A több mint 2800 km² területet és 109 települést összefogó geopark létrehozását négy Bükk-vidéki település (Borsodnádasd, Felsőtárkány, Répáshuta, Szomolya) kezdeményezte. Az így megalapított geopark a harmadik Magyarországon. A Bükk-vidék Geopark munkaszervezetét Igazgatóságunk biztosítja.

A geopark ösztönzi az érintett terület tájba és kőbe zárt történetének megismerését, ezért az értékeinél, az úgynevezett „geotópjainál" ismeretterjesztő és interaktív táblák kihelyezését végzi. Egy INTERREG pályázatbak köszönhetően, okleveles geotúravezetőkkel széleskörű együttműködést dolgoz ki, mellyel a térség értékeit bemutató vezetett, tematikus geotúrákat tervez indítani. Erről hamarosan többet is megtudhatnak, ha követik honlapunk (*www.bukkvidekgeopark.com*) híreit, illetve a Bükk-vidék Geopark facebook-oldalát.

Jöjjenek el, ismerjék meg a Bükk-vidéket, ahol a kövek mesélnek!

Farkasok és medvék nyomában

9

Nagyragadozók. A Szlovákiai hegyvidékekről ide kóborló mackók és az összetartó családjukról gondoskodó szürke bundás farkasok. Gyakran elhangzanak a kérdések: honnan kerültek ide, hogyan és hogy élnek?

2004 novemberében majd' 220 km/órás széllökésekkel söpört végig a vihar a Magas-Tátra déli oldalán és szinte letarolta az erdőket. 2014-ben pedig az Alacsony-Tátra erdeit ritkította meg az orkán. Ezek az élőhelyek annak a szlovákiai farkasok, amelyek az észak-magyarországi farkasok forráspopulációit is jelentik. Természetes, hogy az élőhelyi változások következtében a **farkasok** déli irányba terjeszkedve telepedtek meg hazánkban. Itt megfelelő élőhelyeket találva maguknak, jelenleg már rendszeresen családokat alkotnak, szaporodnak is. Annak ellenére, hogy rendszeresen vannak kölykök, a Bükk területén tartósan jelenlévő egyedek száma azonban jelentősen nem változik. Ugyanis a kölyköknek csak mintegy a fele éli túl az első két évét, a többiek elsősorban a betegségek, tapasztalatlanságuk miatt szerzett sérülések következtében elpusztulnak. Visszatérve a kérdésre, hogy örülhetünk-e az ordasok bükki jelenlétének, egyértelműen igen a válasz. E karizmatikus nagyragadozó faj puszta jelenléte is kiemelkedő természetvédelmi értéket jelent, nemzeti büszkeségre is okot ad. A farkasok, mint csúcsragadozók megtelepedése egyértelműen pozitív hatással bír az erdei életközösségek egészségére. A farkasok a szelektív zsákmányolásukkal segítik a felelős vadgazdálkodást, és hozzájárulnak az élőhelyek természetes állapotának visszaállításához. Az elmúlt években megjelent és sok kárt okozó sertéspestis kapcsán kiemelendő, hogy a farkasok a beteg, legyengült vadakra vadásznak, amellyel jelentős mértékben mérséklik a fertőzések terjedését a prédacsoportokban. A beteg állatok zsákmányolása végső soron egészségesebb emberi közösségekhez is vezethet.

"Nem várhatsz mindig arra, hogy mások meglátogassanak. Néha neked kell meglátogatnod másokat." – mondja Micimackó a népszerű regényben. És valóban egyre gyakrabban bukkan fel a médiában, hogy Igazgatóságunk működési területén **barna medvét** vagy annak nyomait látták. Ezeknek a híreknek a többsége a helyszíni ellenőrzések során ugyan valótlannak bizonyul, de időnként az is bebizonyosodik, hogy valóban medve járt a környéken. Ez persze nem is csoda, hiszen Szlovákia felől – mivel a medvék sem ismerik az államhatár fogalmát – egyre gyakrabban tesznek egy kis kiruccanást erdeinkbe, vagy azok környékére. Hogy mi hajtja őket hozzánk azt csak valószínűsíteni tudjuk, egy erős zavarás (pl. hajtóvadászat, vagy intenzív erdőművelés) a törzsterületükön, esetleg párkeresés vagy épp átmeneti táplálékhiány. A medvék itthoni szaporodására és tartós megtelepedésére nincsenek adatok, nálunk csak „vendégeskednek". A barna medvék ugyanis alapvetően növényfogyasztók, vizsgálatok szerint az éves táplálékának akár háromnegyedét gumók, gombák, termések, gyümölcsök alkotják. A maradék egynegyed pedig javarészt elhullott állatokból származik, de nem kell arra gondolnunk, hogy régi dögöket fogyaszt, ugyanis más ragadozók által elejtett friss zsákmányhoz is gátlás nélkül odasétál és „einstandolja" azt, hisz tudja, hogy ő a „főnök" az erdőben. Aktívan nagyon ritkán vadászik, leginkább csak akkor, ha komoly táplálékhiány lép fel a területén, mivel az erdei terméseket, gombákat gyűjtők mindent összegyűjtenek onnan. A nagyragadozókkal, köztük a barna medvével való békés együttélés nem lehetetlen, konszenzusos alapon újra meg kell tanulnunk együtt élni velük, ez mindannyiunk közös érdeke.

Honlapunkon bővebb információt is találnak arról, hogy mit tegyünk, ha farkassal/medvével találkozunk.

Páratlanul gazdag növényvilág jellemzi a nemzeti parkot

10

A Bükk hegység páratlanul gazdag élővilágát az éghajlati sajátosságok és a változatos domborzati viszonyok határozzák meg. A Bükk déli peremén az erdőssztyepp zóna klímazonális erdejét, a száraz löszpusztai tölgyeseket – illetve azok maradványait – találjuk. A tengerszint feletti 250–400 m-es magasságban a cseres tölgyesek uralkodnak. 400–600 m tengerszint feletti magasságban, a nedvesebb klímájú völgyekben és az északi oldalakon gyertyános tölgyes jön létre. Főleg a tavaszi időszakban gazdag a lágyszárú szintje. A hegység 600 méter feletti területeit a középhegységi bükkös borítja, 700 m felett pedig a montán bükkösök uralkodnak. A meredek falú és szűk völgyekben, a sziklás hegygerinceken, a karros-töbrös felszíneken, az extrém klímájú térszíneken ún. extrazonális társulások alakulnak ki. A hűvös, párás levegőjű, mély völgyek edafikus társulása a szurdokerdő, melynek dús lágyszárú szintjében jégkorszaki maradványfajok találhatók. A mészkősziklás hegyoldalakon a jégkorszak utáni mogyorókorszak emlékét idézi a hársas kőrises sziklaerdő. Alhavasi maradványfajokban gazdag a legmeredekebb sziklás oldalakon megtalálható hársas-berkenyés reliktumerdő. A Délkeleti-Bükk meleg, sekélytalajú lejtőin szép bokorerdőkből, melegkedvelő tölgyesekből és sztyepprétfoltokból álló társuláskomplexumok találhatók. A fátlan vegetációtípusok közül meg kell említeni például az ún. „Kövek vonulatán" (a Bél-kőtől a Három-kőig) a mészkő-dolomit sziklagyepek állományait, vagy a vulkanikus kőzeteken kialakult szilikát sziklagyepeket. A montán régió fajgazdag hegyi rétjei erdőirtás révén jöttek létre, melyeket egykor kaszálóként hasznosítottak.

Hegyi rétek kezelése

11

A Bükk-fennsík hegyi rétjei a 18–19. században az erdők letermelésének következtében alakultak ki. Ekkoriban a térség üveghutái, vasolvasztói hatalmas mennyiségű fát igényeltek. Az erdők letermelését követően a mikroklíma jelentősen megváltozott, a töbrökben az erdők felújulása lehetetlenné vált.

A víznyelőkkel, töbrökkel tarkított réteken egykor franciaperjés hegyi kaszálók, veres csenkeszes, aranyzabos kaszálók, szálkaperjés rétek, míg a töbrökben szőrfűgyepek, magaskórósok és hideg-kontinentális sztyeprétek alakultak ki.

A rétek hagyományos hasznosítása valamikor a múlt század második felében kezdett elmaradni és a nemzeti park megalakulásakor, már csak a Nagymezőn volt állandó gyephasználat, amit a csipkéskúti lipicai ménes biztosított. Az egykori kaszálások rapszodikussá váltak, a legeltetés megszűnt. A mikroklíma sok réten stabilizálta a gyepek állapotát, valamint a használatot követően egy regenerációs fázis következett be. Ennek eredményeként a siska nádtippan (Calamagrostis epigeos), a nagy csalán (Urtica dioica) és a málna (Rubus idaeus) kezdett el terjedni, míg az alacsonyabban fekvő réteknél az erdő kezdte meg a rétek visszafoglalását. Az 1990-es években 575 ha kiterjedésben voltak gyepek a Bükk-fennsíkon, amely mára 463 ha-ra csökkent. Az erdőgazdasági kezelésben lévő rétek közül a legértékesebbek kezelését a nemzeti park kezdte meg, amely első körben helyreállító jellegű volt. Az elmúlt 4 évben a rétek kezelését monitoring vizsgálatokkal kötöttük össze, ami bizonyította azt, amit addig csak tapasztaltunk: a problémát okozó fajok sikeresen visszaszoríthatók, azonban a klímaváltozás okozta fajkészletváltozást nem tudjuk befolyásolni.

A BÜKK HEGYSÉG FLÓRÁJA

A Bükk hegység gazdag flórája 1300-nál is több fajt számlál, melyek közül 16 hazánkban csak itt őshonos: havasi ikravirág, magas istác, mirigyes fodorka, szirti pereszlény, bükki korpafű†, északi sárkányfű, karcsú gyapjúsás†, Vrabélyi-estike, tátrai hölgymál, erdélyi lednek, fürtös lizinka†, bérci ribiszke†, magyar nyúlfarkfű, Hazslinszky-berkenye, éplevelű macskagyökér és sárga ibolya. A Kárpát-medence sajátos bennszülött növényei a Bükkben többnyire a hegységperemen vagy a meleg déli oldalak társulásaiban fordulnak elő, mint például a magyar rozsnok, a magyar bogáncs, a budai imola, a magyar zörgőfű, a magyar szegfű, a magyar repcsény, a magyarföldi husáng, a homoki vértő és a Janka-tarsóka. A következő csoportot a Kárpátok koszorújának fajai alkotják, mint például a kárpáti sisakvirág, a szirti búzavirág, a molyhos madárhúr, a pillás zanót, a korai szegfű, a kövér daravirág, az erdélyi lednek, a kárpáti kőhúr, az érdes perje, a galambszínű ördögszem, az erdélyi nyúlfarkfű és a Hazslinszky-berkenye. Ezek a Bükk magasabb térszínű területein vagy északias lejtőin élnek.

Havasi ikravirág

Sárga ibolya

A hegység növényzetének kialakulását a különböző klímaidőszakok befolyásolták, leginkább az utolsó eljegesedést követő 10 000 év. A klímaváltozások ingadozásait menedékhelyeken átvészelő növényfajok a reliktumok (maradványfajok). A Bükk jégkorszak előtti reliktumai a szirti pereszlény, a cserszömörce és a magyarföldi husáng. Jégkorszaki és dealpin-boreális (alhavasi vegetáció) reliktum a karcsú sisakvirág, a győzedelmes hagyma, a havasi turbolya, a havasi ikravirág, a zöld fodorka, a sokcimpájú holdruta, a tarka nádtippan, a széleslevelű harangvirág, a szirti búzavirág, az enyves aszat, a havasi iszalag, a berki harmatkása, a tátrai hölgymál, a mohos csitri, a martilapu vajvirág, a borzmag, a gombos varjúköröm, a vesepáfrány-fajok, a havasi ribiszke, a havasi rózsa, a kövi szeder, a hegyi és fürtös kőtörőfű, a farkasbogyó, a csermelyaggófű, a tarka nyúlfarkfű, a tiszafa, a Teleki-virág, a hármaslevelű és éplevelű macskagyökér, a sárga ibolya és az északi szirtipáfrány. A hűvös kontinentális klímaidőszak maradványa a hosszúlevelű buvákfű, a mérges sás, a poloskavész, az északi sárkányfű, a sziklai borkóró és a Waldstein-pimpó.

Janka tarsóka

Növényfajainkról bővebben is olvashatnak honlapunkon: www.bnpi.hu értékek menüpont alatt.

Ragadozómadár-védelem a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság területén

12

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság alapításának időszaka egybeesett az aktív ragadozómadár-védelem kialakulásának kezdeti lépéseivel. Az állami természetvédelem, a civil szervezetek, a lelkes önkéntesek madárvédelmi tevékenysége kezdetektől fogva egymásra épült. Az Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Bükki Helyi Csoportjának és a BNPI együttműködése kezdetektől példaértékű és nagyon sikeres volt.

A védelem hőskorában az első feladatok közé tartozott a fajok hazai elterjedésének, állománynagyságának, konkrét fészkelőhelyeinek és veszélyeztető tényezőinek feltárása. Az 1970–80-as években először a civilek majd az igazgatóság kezdeményeztek fészektérképezési akciókat. Ennek hatására nemcsak egyre több fészek került elő, de egyre több új önkéntest is be lehetett vonni a későbbi gyakorlati munkákba.

Az egyik első gyakorlati védekezés a **kerecsensólyom fészekőrzés** megszervezése volt. Akkoriban elterjedt illegális tevékenység volt, hogy az abban érdekeltek a fészkekből tojásokat vagy fiókákat szedtek ki, majd azokat üzletszerűen továbbadták elsősorban külföldi gyűjtőknek, solymászoknak, tartóknak. A **„bükki sólyomőrzés"** a természetvédelem emblematikus tevékenysége volt, melynek egyértelmű szakmai sikerei mellett a többszáz résztvevő szemlélet-alakulása, számos későbbi szakember pályára állítása lett! A rendszeres területi jelenlétnek, illetve a tartási, tenyésztési szabályok globális változásának köszönhetően ez a veszély drasztikusan lecsökkent.

Parlagi sas

Az igazgatóság működési területének kiemelt jelentőségű fajai, a **kerecsensólyom** és a **parlagi sas** kezdetben kizárólag a hegyvidékeken, költött. A szakemberek számára is meglepő volt, amikor a két faj először megjelent az alföldi területeken. A folyamatot valószínűleg a ragadozók illegális alföldi pusztításának csökkenése és a hegylábi táplálékforrások csökkenése segítette elő. A váltás kapcsán a természetvédő szakemberek újabb kihívással találták magukat szembe: biztosítaniuk kellett a megfelelő fészkelőhelyek kialakítását és védelmét az alföldi területeken is. A műfészkek kihelyezése, kapcsolattartás a gazdálkodókkal, a mérgezések visszaszorítása rendkívül sikeres tevékenység volt. Napjainkban a két faj már szinte kizárólag a síkvidéki területeinken él, állományuk a kezdeti többszörösére növekedett. Az MME-vel közösen végzett aktív védelmi programok közül kiemelkedtek a következők: a **békászósas** állomány stabilitását növelő fióka-mentés, az **uhu** visszatelepítési programja, a ragadozók táplálékában kiemelt szerepet játszó ürge visszatelepítési gyakorlatának kidolgozása és kivitelezése. Ezek mellett más fokozottan védett fajok – **hamvas rétihéja, kékvércse, kígyászölyv** – intenzív gyakorlati védelme is megvalósult

A növekvő gazdasági igények gerjesztette, intenzívebbé váló erdőgazdálkodás veszélyeit a szakemberek kezdetektől igyekeztek felmérni, és a fészkelések védelmét biztosító javaslatokat tettek a tervezések során. A jogszabályi háttér fejlődésével lehetőség nyílt arra, hogy a veszélyeztetett fészkek körül gazdálkodási korlátozásokat lehessen bevezetni. Ez a módszer hatékonynak bizonyult és a természetvédelmi gyakorlat mindennapi részévé vált. Napjainkban az igazgatóság működési területén több mint száz fészek körül működik ez a védelmi megoldás.

A gyakorlati ragadozómadár-védelem fontos eleme az elektromos vezetékhálózatok biztonságossá tétele. Madaraink elhullásának jelentős részét az oszlopokon elszenvedett áramütés vagy a vezetékekkel történő ütközés okozza. A probléma új műszaki megoldások tervezését, fejlesztését tette szükségessé és valószínűleg még így sem működhetne, ha nem alakul ki egyfajta együttműködés az áramszolgáltatók, az igazgatóság és az MME között. Napjainkra a BNPI működési területén több mint 1400 km hosszúságú középfeszültségű hálózatszakaszon valósult meg valamilyen madárvédelmi megoldás. Emellett 2006-tól a ragadozómadarak megnövekedett mérgezése elleni fellépés is a védelem egyik alapvető pillérévé vált.

Nem szabad elfeledkezni a célzott fajvédelmi pályázatokról sem. Az igazgatóság működési területén több sikeres fajvédelmi pályázat (például **kerecsen, parlagi sas, kékvércse LIFE pályázat**) valósult meg, amelyek sikerességét nemzetközi szinten is kiemelték.

Fitala Csaba kollégánk egy uhuval

Az ízig-vérig magyar szöcskeegér kalandos története

13

Szöcskeegér. Már a neve is ellentmondásos, hiszen azt a képzetet kelti bennünk, amire a régi korok kutatói is gondoltak, hogy a valódi egereknél sokkal hosszabb hátsó lábainak köszönhetően kiválóan és magasra tud ugrani. Azonban mára kiderült, hogy még egy alacsony peremű kis vödörből sem tud kijutni, nemhogy kenguru módjára pattogjon. Talán, mint sok nagy felfedezés, ez is egy kézfogással kezdődött. Történt ugyanis, hogy 1906-ban még igencsak pelyhes állú ifjú, Vásárhelyi István személyesen találkozhatott Herman Ottóval. *„Itt ért az a soha nem remélt boldogság, hogy az akkor már bálványozott nagy tudósunkkal, Herman Ottóval megismerkedhettem, és mint egész fiatalember kétszer kezet is szoríthattam vele."* - írta később az életrajzában. És mai kifejezéssel élve, az akkor a tudományos berkekben sztárnak számító Herman Ottónak imponált az ifjonc Vásárhelyi magabiztossága, tudáséhsége és arra bíztatta, hogy komolyabb szinten kezdjen bele az állatok életének tanulmányozásába. S az ösztönzés magja jó táptalajra lelt lelkében, ekkor indult el azon az úton, amely többek között a Bükk állatvilágának egyik legkiválóbb kutatójává tette. A rendkívül gazdag életműből mi csupán egy szeletet ragadunk ki, méghozzá a mostani nevén **magyar szöcskeegérnek** *(Sicista trizona)* a megtalálását, alapvető viselkedésbeli sajátosságainak leírását. Bár neve alapján azt gondolnánk, hogy egy újabb egérfajjal van dolgunk, a valóság ezzel szemben az, hogy ez a különleges életmódú rágcsálófajunk bizony az ugróegérfélék családjába *(Dipodidae)*, azon belül is a csíkosegérformájúak *(Sicistinae)* alcsaládjába tartozik. Nevezték már háromcsíkos egérnek, csíkos szöcskeegérnek, háromívű csíkos-egérnek, háromcsíkos szöcskeegérnek és csíkosegérnek is. A tudomány által legújabban elfogadottan magyar szöcskeegérnek nevezett kisemlősünk neve egyben arra is utal, hogy jelen tudásunk szerint a világon gyakorlatilag csak hazánkban, azon belül is a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság Dél-borsodi Tájegységében él. A szöcskeegér a rejtőzködés igazi mestere, 2006 előtt Magyarországon 70 éven át nem került a kutatók szeme elé. Valószínűleg a világ egyik legritkább emlősfajával Igazgatóságunk büszkélkedhet. Ez természetesen nem csupán büszkeséget, hanem mérhetetlen felelősséget is jelent számunkra, hiszen ennek a fokozottan védett fajnak a megőrzése a mi feladatunk széles e földgolyón. De térjünk vissza a magyar szöcskeegér megtalálásának és megfogásának szinte az Indiana Jones filmek hangulatát idéző történetére. A múlt század elején a kor híres emlőskutatói már számos példányra tettek szert, amelyek azonban többnyire bagolyköpetből előkerült csontmaradványokat jelentettek. Ezek alapján próbálták meghatározni, besorolni ezt az ismeretlen rágcsálófajt. *„A Sicista loriger trizona csak a Sicista loriger tájfajtája"* – írta Méhely Lajos, a hazai emlőskutatás egyik legnagyobb alakja 1923-ban Ennek a közleménynek a megírásához azonban élő példányokra volt szüksége. Vásárhelyi gondolt egy merészet és a feltételezett alföldi élőhelyeinek környékén a kocsmákban kifüggesztett egy felhívást, miszerint 1 Pengő Forintot fizet minden megfogott *„háromívű-csíkoságért"* annak a gazdának, aki ezt számára élve leszállítja. Rögvest lett is foganatja a felhívásnak és szinte zsákszámra hozták a „tudós úrnak" a gazdák a szántásból kiforgatott „csíkos egereket", amelyek azonban nem a mi szöcskeegerünket jelentették, hanem a gyakoribb, a hátán valóban egy fekete csíkkal rendelkező pirókegereket. Mert igaz ugyan, hogy az egy az nem három, de csíkos egérnek bizony ez is megfelel. Ezek után, jobb híján maga is beállt az eke szarva mögé a szántó gazdához, és ha kifordult egy csíkos egér a barázdából, hát ketten vetették magukat utána. Ily módon tudott szert tenni kilenc szöcskeegérre, amelyek terráriumi tartásának tapasztalataiból vonta le máig érvényes alapvetéseit. A szöcskeegér meglepően szelíd, kézbe véve a felkínált szöcskét, vagy sáskát is elfogadja, majd a tenyéren ülve jóízűen elfogyasztja azt. Magvak és más növényi részek mellett gyakran fogyaszt hernyókat és egyenesszárnyúakat, óvatosan becserkészi őket, majd egy hirtelen mozdulattal elkapja, épp úgy, mint egy ragadozó. A telet földalatti üregben, valódi téli álomba merülve vészelik át a szöcskeegerek, majd a tavaszi ébredés után a hímek egyből a nőstények felkutatásába kezdenek. Mindez így zajlik évmilliók óta, a szöcskeegerek tehát igazi élő kövületnek tekinthetők.

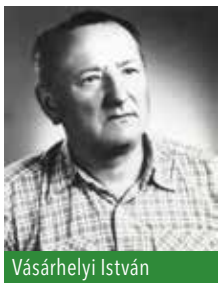
Vásárhelyi István

Magyar szöcskeegér Fotó: Kozma Attila

A magyar szöcskeegér fokozottan védett állat, pénzben kifejezett természetvédelmi értéke egyedenként 1 000 000 Ft.

Fekete bödöncsiga és társai, a kácsi források ritkaságai

14

Bükk déli lábainál található Kács község északi határában két nagy és közel tucatnyi kisebb forrás fakad. Ezek egy része télen-nyáron langyos, 20-21 °C hőmérsékletű. Ezt az adottságot valószínűleg az évszázadokkal korábban Kácson élt bencés szerzetesek is kihasználták. Vannak azonban olyan élőlények, amelyek már jóval előttük felfedezték a langyos víz előnyeit.

A Kácsi-patakban és forrásaiban négy, világviszonylatban ritka és veszélyeztetett faj él. Legismertebb a fokozottan védett **fekete bödöncsiga** (*Theodoxus prevostianus*). A közel 1 cm nagyságú, fekete héjú csigák a langyos vizek alján található köveken, élnek az azon kialakult alga és baktérium réteget legelészik. Gyakran sűrű, fekete pöttyökként tarkítják az aljzatot. Petéiket kövekre és egymás házára illesztik kis tokokban, ettől házuk időnként apró gyöngyökkel tarkított.

2015-ben fedezték fel a kutatók a világon egyedül itt élő kácsi patakcsigát (*Bythinella thermophila*). Az alig néhány milliméter méretű faj, kanyarulatai felfelé tornyosulnak a házon, ezáltal lehet megkülönböztetni a bödöncsiga fiatal, még apró egyedeitől. Szabad szemmel alig különíthető el tőle az ugyancsak itt élő **tornai patakcsiga** (*Bythinella pannonica*). Ez a védett faj kizárólag a Bükk és a Gömör-Tornai-karszt forrásaiban él. Míg az előző három faj sűrű, fekete pöttyökként tarkítja a kövek felszínét, a **melegvízi folyamcsiga** (*Fagotia daudebartii thermalis*) a meder iszapos részeit kedveli. 1-1,5 cm hosszú, tornyos házát az iszapban haladva maga után húzza.

Ez a csigaközösség annak az emlékét őrzi, amikor a mai Kárpát-medence területén még lényegesen melegebb éghajlat uralkodott. A fekete bödöncsiga ebben az időszakban széles körben elterjedt faj volt. Az éghajlat azonban lassan megváltozott. Az egymást követő jégkorszakokat a faj csak bővízű, langyos, be nem fagyó forrásokban tudta átvészelni. Elterjedése így jelentősen lecsökkent. Mikor az 1800-as, 1900-as években a kutatók felismerték a fajt és leírták elterjedését, alig 20 kárpát-medencei forrásban fordult elő.

Fekete bödöncsiga Fotó: Nasfay Béla

A langyos vizek jelentőségét az emberek is hamar felismerték. Míg a bencés szerzetesek idejében az emberiség még a természeti erőforrásokkal fenntartható módon tudott bánni, a XX. század második felében egészen más szemlélettel közelítettek a kérdéshez. A bőséges és langyos vizek kiaknázása ipari mértékeket öltött. Az elmúlt 70 év alatt a fekete bödöncsiga húsz élőhelye alig négyre apadt, ennyi helyen maradt fenn a melegvízi folyamcsiga is. További három élő állományuk közül egy Szlovéniában, kettő Ausztriában, Bécs mellett él. A többi helyszínen a forrásokat ivóvízhálózatba kötötték, fürdőket telepítettek rájuk, halastavakat építettek ki, így szűntek meg az élőhelyek.

A kácsi csigaélőhely is került már komoly veszélybe: a 2010-es áradások során lerakódott iszapot sürgősséggel kikotorták a patak legnagyobb részéről, majd a meder egy részét mesterségesen burkolták. Ennek során a csigák legnagyobb része elpusztult, szerencse, hogy a források körül érintetlenül maradt rövid szakaszon fennmaradtak és vissza tudtak telepedni. További veszélyt jelentett a patak medrében elszaporodott, inváziósan viselkedő **brazíliai süllőhínár**. A feltehetően akváriumi szökevényként érkezett növény elborította a patak medrét, átalakította az áramlási és fényviszonyokat. A csigák többségének kedvező szilárd mederaljzat helyét a lassuló vízáramlás miatt lerakódó iszap vette át.

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság az elmúlt években megkezdte a kockázati tényezők elemzését, a fennálló veszélyek elhárítását és az állomány hosszú távú védelmét biztosító tervek kidolgozását és megvalósítását. A források fakadási területe állami tulajdonba került, kezelését az igazgatóság vállalja. Megkezdődött a terület védetté nyilvánításának előkészítése is. A hínármező kezelése 2021-ben kezdődött és már az első év után látványosan csökkent a növény borítottsága. A fekete bödöncsiga esetében kedvező jel, hogy egy csapat elszánt malakológus szakembernek 2010-2012-ben sikerült Kácsról visszatelepíteni a szomszédos Sály langyosvízű forrásába is a fajt, ahonnan az 1970-es években pusztult ki.

Melegvízi folyamcsiga Fotó: Nasfay Béla

A kedvező változások ellenére még sok a tennivaló. Fontos, hogy megismerjük a fajok igényeit, és élőhelyüket annak megfelelő módon tudjuk megőrizni. Szükség van a megfelelő mennyiségű és minőségű víz biztosítására a mederben, illetve a potenciális veszélyforrások rendszeres ellenőrzésére. Mindezek megvalósulása esetén bízhatunk benne, hogy a csigaközösség hosszú távon is fennmarad és vele együtt egy egyedülálló élőhelyet is megőrizhetünk az utókornak.

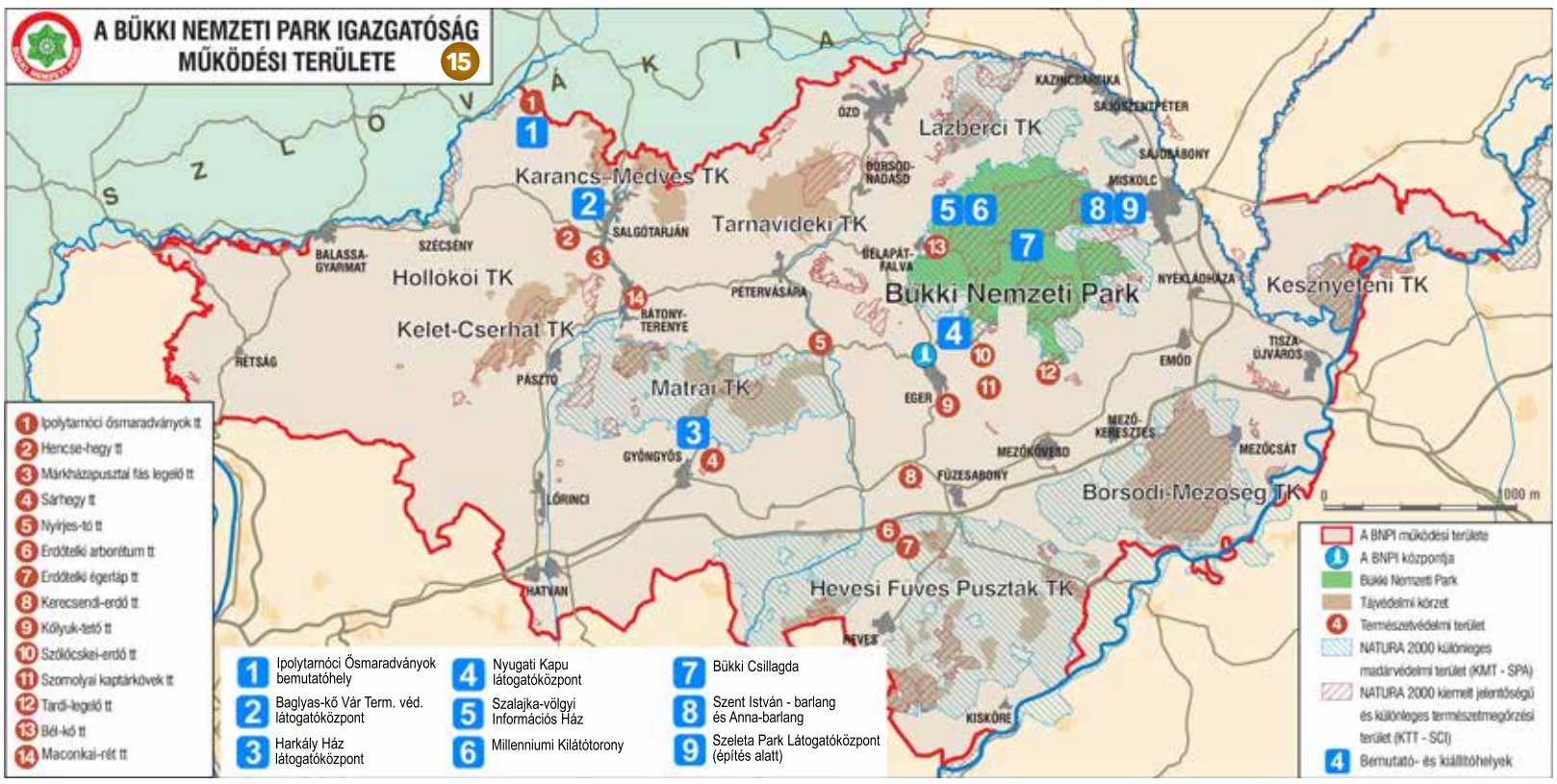

TUDTA-E? 16

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság az ország legváltozatosabb természeti adottságú észak-magyarországi területén látja el a természetvédelem sokoldalú feladatait. Az Igazgatóság működési területén az Alföld erdős-sztyepp növényzetét, a Tisza-menti árterek ligeterdőit, vizes élőhelyeit, a dombvidékek hagyományos tájhasználatokkal formált mozaikjait és a középhegységek változatos erdőtársulásait, hegyi rétjeit, sziklagyepeit egyaránt megtaláljuk.

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság 892 564 hektáros működési területén (Nógrád, Heves, illetve Borsod-Abaúj-Zemplén megyékben) egy nemzeti park, kilenc tájvédelmi körzet, valamint tizennégy természetvédelmi terület található.

Alapfeladataink 17

- **Védett területek természetvédelmi kezelése, fenntartása, élőhely-fejlesztés, élőhely-rekonstrukció**
- **Fajmegőrzési programok**
- **Élettelen természeti értékek megőrzése, kultúrtörténeti és tájképi értékek megőrzése – tájvédelem, régészeti örökség védelme**
- **Természetvédelmi Őrszolgálat működtetése**
- **Természetvédelmi célú kutatás, monitorozás. Természetvédelmi adatbázisok fenntartása, adatszolgáltatás, szakvélemények adása hatóságok számára.**
- **Természetvédelmi tervezés – Területek védetté nyilvánítása, kezelési tervek, Natura 2000 fenntartási tervek elkészítése**
- **Természetismereti bemutatás, oktatási, nevelési, ismeretterjesztési tevékenység**
- **Ökoturisztikai szolgáltatások, programok, látogatóközpontok üzemeltetése**
- **Génmegőrzési tevékenység (védett őshonos haszonállatok és hagyományos gyümölcsfajták megőrzése)**
- **Szakvélemények nyújtása, településrendezési tervek, települési arculati kézikönyvek véleményezése a hatóságok, önkormányzatok megkeresése esetén**

Természetvédelmi területkezelés

BATÚZ-TANYA 18

A Borsodi Mezőség Tájvédelmi Körzet szívében lévő Batúz-tanya 2015. szeptembere óta játszik fontos szerepet a természetvédelmi célú területkezelési munkák ellátásában, továbbá egyes, Magyarországon őshonos, illetve veszélyeztetett állatfajok génmegőrzésében.

A Batúz-tanya átadásakor két állatfajtát, a furioso-north star lovakat, valamint magyar merinó juhokat tartottunk a tanyán. Az állomány a 2016-ban egy újabb fajtával, magyar tarka szarvasmarhákkal egészült ki.

Az állatok tartásának egyik fő célja a védett természeti területek hagyományos, pásztoroló legeltetéssel történő kezelése, valamint ezen fajok genetikájának megőrzése.

A Batúz-tanya részt vállal a BNPI kárpáti borzderes szarvasmarha mintaprogramjában is, mely kapcsán a 2021-ben 49 egyedből álló gulya költözött a tanyára. Így – a tarnaszentmiklósi állománnyal együtt – az országos állomány majd' 10 százaléka van vagyonkezelésünkben. A mintaprogram fő célkitűzése a Fajtarekonstrukciós tenyésztési program megvalósítása.

A ménesünk vérvonalának javítása, valamint a fajta ritka vonalainak megőrzése érdekében az elmúlt években vásárlásokkal sikerült olyan genetikai háttérrel rendelkező egyedekkel kiegészíteni az állományt, amik nem, vagy csak kis létszámban fordulnak elő hazánkban.

Kollégáink áldozatos és kitartó munkájának köszönhetően 8 ménünk tett sikeres ménvizsgát, jelentősen hozzájárulva ezzel a hazai furioso-north star állomány tenyésztéséhez. Az elmúlt egy év újabb színfoltot jelentett a ménes életében: lovaink képességét nemcsak nyereg alatt, de fogatban és díjugratásban is volt lehetőségünk kipróbálni. Több versenyen és szakmai kiállításon is részt vettünk és szép sikereket értünk el.

Furioso-north star lovak a Batúz-tanyán

TARNASZENTMIKLÓS 19

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság tarnaszentmiklósi állattartó telepe 2013-ban kezdte meg működését, amikor 96 nőivarú magyar szürke szarvasmarhát vásárolt az Igazgatóság azzal a céllal, hogy a saját vagyonkezelésben lévő 360 hektáros területén állattartásba kezdjen.

Az állatok érkezését elsősorban az indokolta, hogy legeltetésükkel megvalósulhasson a természetvédelmi célú élőhelykezelés a Hamvajárásban. Nyolc év elteltével, napjainkban két gulyával, két helyszínen történik a legeltetés. Az anyagulyánk borjaikkal képeznek egy egységet Tarnaszentmiklós határában, míg a növendék állatok, a kárpáti borzderes szarvasmarha állománnyal a Pély közigazgatási területéhez tartozó gyepterületeket járják Szent Györgytől Szent Mihályig. Az állatok legelőre hajtása lábon történik, kitelepülésük tavasszal, majd hazaterelésük őszszel fontos időszámítás a munkaszervezésükben. Kezdetekben bérelt telephelyen teleltettük az állatainkat, de egy KEHOP beruházásnak köszönhetően a 2022. év őszétől saját állattartó telephelyünkön, és önálló infrastruktúrával rendelkező gazdasági központunkban is folytathatjuk a Dél-Hevesi tájegység gazdálkodását. Terveink között szerepel, hogy az új telephely adottságait kihasználva, anyateheneink létszámát 150 tehénre bővítsük, kinevelhessük saját tenyészüsző utánpótlásunkat, valamint, hogy hímivarú növendékeinket elkülönítetten tudjuk hizlalni. A jövőben ez a telephely biztosít teret szakmai rendezvényekhez és a kihajtás alkalmából szervezett ünnepséghez.

Magyar szürke szarvasmarha

Kárpáti borzderes szarvasmarha és borja

Bükki Nemzeti Parki Termék Védjegy: garancia a minőségre 20

A Bükki Nemzeti Parki Termék Védjegy használatára 2012 óta pályázhatnak helyi termelők, szolgáltatók. A védjegy hosszú távon hozzájárulhat egy új célközönség megszólításához, valamint az eddigi turisztikai kínálat színesítéséhez. A védjegy adományozásának a célja a természetvédelmi oltalom alatt álló területeken működő helyi gazdálkodók, vállalkozások piaci lehetőségeinek növelése és az ökológiai gazdálkodás népszerűsítése mellett a helyi értékek megőrzése, a hagyományok újraélesztése, a népművészet, a kézművesség és a népszokások felélesztése, illetve azok fenntartása.

Bízunk abban, hogy egy adott tájegység, kistérség megismertetésének, turisztikai vonzereje növelésének jó eszköze lehet a hagyományos gazdálkodás népszerűsítése, a gasztronómia, a helyi termékek összekapcsolása a természetvédelemmel. Igazgatóságunk minden évben közreadja pályázati felhívását, melyre azokkal a jellegzetes, helyi előállítású termékekkel lehetett jelentkezni, amelyek a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén, természetvédelmi oltalom alatt álló területen termeltek, vagy készítettek, és előállításuk a természet védelmével összhangban történik.

A védjegy garancia a vásárlók számára, hogy a termék, szolgáltatás az adott régióból származik és környezetkímélő módon állították elő. Ezen túl természetesen elvárás a kiváló minőség, és az, hogy az adott területhez, kulturális örökséghez, helyi hagyományokhoz és értékekhez közvetlenül kapcsolódjon.

Pályázható védjegy kategóriák: élelmiszerek (szörpök, gyümölcslevek, lekvárok, gyümölcssajtok, mézek, húskészítmények, tejtermékek, italok, teák, aszalványok, olajok, fűszerek, egyéb élelmiszerek); kézműves termékek (fazekas, bőr, fa, fém, textil, fonott, egyéb); szállások és szolgáltatások. A védjegyet a felhasználó 1–5 évig nyerheti el. Jelenleg negyven védjegyesünk van: 26 élelmiszer, 11 kézműves és 3 szolgáltatás kategóriában.

A Bükki Nemzeti Parki Védjegyes termékeket a *www.karpatiborzderes.com* oldalon, illetve látogatóközpontjainkban és kitelepüléseinken lehet megvásárolni.

Keressék ezeket a szívvel-lélekkel készült termékeket, amelyeken a védjegyünk garancia!

Mi fán terem a természetiskola?

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság fontos feladata a bemutatás, ismeretterjesztés, mellyel szeretnénk felhívni a nagyközönség figyelmét az igazgatóság területén található értékekre, kincsekre és az itt folyó természetvédelmi munkába is bepillantást engedünk. Ebbe a munkába a Környezeti Nevelési Csoport tagjai mellett a Természetvédelmi Őrszolgálat és a Természetmegőrzési Osztály tagjai is bekapcsolódnak. Környezeti nevelési helyszíneink Felsőtárkányban a Bábakalács Erdei Iskola, Salgótarjánban a Baglyas-kő vár Látogatóközpont és Mátrafüreden a Harkály Ház.

Büszkék vagyunk arra, hogy 2022-ben a nemzeti park igazgatóságokhoz kötődő Természetiskola minősítés első körében egy bázishelyünk – Bábakalács Természetiskola –, egy oktatóhelyünk – a Harkály Ház –, és egy mobilprogramunk, a Vidra Verda érdemelte ki ezt a címet.

A táboraink töretlen népszerűségnek örvendenek, mindig hamar megteltek a helyek. A „Bikk Betyár" bentlakásos tábor programjai a felsősök és a középiskolások terepe. A Túramanó tábor célcsoportja az általános iskolák alsósai, akikkel Felsőtárkány és környékének élő és élettelen természeti szépségeivel ismerkedtünk meg.

A Harkály Ház ugyancsak több rendkívül népszerű tábor szervezője, ilyen a nyári természetvédelmi és kaszáló, valamint az őszi szünetben a Mátrai Madarásztábor.

Közkedvelt programunk az Európai denevérek éjszakája, Állatok Világnapja. Terepi programok között kiemelendő a Tarjánka-szurdokba havi rendszerességgel indított szakvezetések sora, valamint az Esztáz-kői-barlangtúra. Ezek minden alkalommal nagy érdeklődésre számot tartó túráink

21

Természetiskolai moduljaink:

BÁBAKALÁCS TERMÉSZETISKOLA

- **A Bükk természeti értékei és védelme**
- **A „Kő-közi" kör**
- **Állati nyomozás**
- **Vizes élőhelyek**
- **Beporzók**
- **Hulladékcsökkentés**
- **Madárvilág**
- **Irány a Várhegy!**
- **Esztáz-kői barlangtúra**
- **Tájékozódási verseny**
- **Kézműves foglalkozás**

HARKÁLY HÁZ

- **Cincérek nyomában**
- **Irány a Sár-hegy!**
- **Harkályok világa**

Hívásra gurulunk!

Nagy örömünkre rendkívül sok helyszínre hívják a Vidra Verdát, igazgatóságunk „guruló természetbúvárát", hogy élményalapú foglalkozások keretében, testközelből mutassa be a gyerekeknek az erdők, rétek és vizek varázslatos élővilágát. **Megvalósult a Vidra Verda küldetése: élményből ismeretet nyújtani – mindenkinek!**

Megrendelés és kapcsolat:
www.vidraverda.hu

22

„A Föld gyomrától a csillagokig"

23

Tanösvények a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén

A nemzeti parkok hálózata társadalmunk gigantikus ökoturisztikai szolgáltatója és többek között feladatai közé tartozik a környezeti nevelési, oktatási, bemutatási, ökO- és geoturisztikai feladatok ellátása is. Ezen feladatai teljesítése érdekében tanösvényeket és terepi bemutatóhelyeket is létesítenek, tartanak fenn. De mik is azok a tanösvények? A tanösvények elsősorban természeti területeken kijelölt, jelzésekkel ellátott tematikus túraútvonalak, amelyeket bejárva, állomáshelyekhez kapcsolódva, információs táblák segítségével ismerhetők meg az adott táj jellemzői, az érintett terület geológiája, természeti értékei, esetleg kulturális öröksége. Alapvetően védett természeti területen vezetnek, vagy éppen azt mutatják be.

Egyes tanösvényekhez kapcsolódóan kiadványok is készülnek, esetenként pedig a mögöttes tartalmak online felületeken érhetők el, akár az információs táblákon elhelyezett QR kódok segítségével.

A magyarországi 199 tanösvény összes hossza megközelíti az 1000 km-t, ebből a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság működési területén és kezelésében, három megyében, 51 tanösvény található, amelyből 21 mobil applikációval (Bükki Nemzeti Park Igazgatóság GUIDE@HAND) is bejárható és összes hosszuk jelenleg 253,65 km.

Ahogy hazánk egyik első jelzett turistaútját (1888-ban Mátrafüred és a mátraházi Szt. László forrás között), úgy az első, információs táblákkal ellátott, tanösvénynek nevezhető bemutatóhelyeink is a BNPI jelenlegi működési területén létesültek, a Szalajka-völgyi Horotna-völgyben 1972-ben, majd a Szinva-völgyben, így nemzeti parkunk megalakulását is megelőzték.

A BNPI legelső tanösvényét 1985-ben hozta létre Ipolytarnócon, a Borókás-árok geológiai tanösvényt, majd 1986-ban, a Bükkszentkereszt melletti Rejteki természetismereti tanösvényt, 1987-ben pedig a Rejtek – Répáshuta tanösvényt. Az ezt követő 13 év alatt csak 3 tanösvény létesült. A kétezres évektől azonban a megnövekedett társadalmi igények hatására felgyorsult a tanösvények létesítése. A létrehozott tanösvények egyrészt ezt a megnövekedett igényt képesek kiszolgálni, másrészt a természet védelme szempontjából is fontos mérföldköveknek tekinthetőek, hiszen „becsatornázták, becsatornázzák" a kirándulók, a természeti értékek iránt érdeklődő turisták tömegeit.

2000 és 2002 években 4–4, 2003-ban már 6 tanösvényt hoztunk létre, majd a tanösvények kialakítása folyamatossá vált, szinte minden évben létesítettünk újakat. 2019–2020-ban további 6 tanösvény került átadásra. A legutóbbi, Bolygótúra tanösvényt, a Bükki Csillagda átadásával egyidejűleg, 2022-ben állítottuk a természetjárók szolgálatába.

Ötvenegy tanösvényünkből 5 a Dél-hevesi Tájegységben, 5 a Kelet-bükki Tájegységben, 6 a Mátra és Tarna-Lázbérci Tájegységben, 3 a Dél-borsodi Tájegységben, 14 a Nógrádi Tájegységben és 18 a Nyugat-Bükki Tájegységben található.

Nyomvonalukat tekintve 19 körtúra, azaz a tanösvény gyakorlatilag a kiindulópontban végződik, 23 vonalas jellegű, amely nem tér vissza az induló állomásra és 9 vegyes, amely ugyan visszatér a nyomvonalra egy adott ponton, de nem a kiinduló állomásra.

Tanösvényeink nagyrészt térítésmentesen és szabadon látogathatóak. Egyeseken rendszeresen vagy eseti jelleggel, vezetett túrákat szervezünk, amely során a túra vezetője előadásával színesíti, érdekesebbé teszi azt. Azok számára is, akik hosszabb-rövidebb gyalogtúra keretében, önállóan szeretnék felfedezni, megismerni ezeket az értékeket, azoknak is különleges, felejthetetlen élményeket, tapasztalatokat nyújthatnak a tanösvények. Ám, ahogy a nevükben is benne foglaltatik, oktatási, nevelési, szemléletformálási szerepük nagy jelentőséggel bír a társadalom széles rétegei számára, így tehát nemcsak a magányos kirándulók a tanösvényeink célcsoportja, hanem a természetvédelmi táborok, természet- és környezetvédelmi jeles napokhoz kapcsolódó foglalkozások, szakmai- és terepgyakorlatok, résztvevői is – évente számos szakvezetéses programot szerveznek az igazgatóság munkatársai.

Tanösvényeink között több országos, vagy akár nemzetközi jelentőséggel is bír. Ilyen, különösen egyedülálló az ipolytarnóci tanösvény-hálózatunk, ahol többek között egy 23 millió éves földtörténeti időutazáson vehetünk részt, ahol egy ősvilági Pompeji ősállatai elevenednek meg és, ahol beavatkozhatunk az egykori vulkánkitörés előtti eseményekbe, de sétálhatunk a lombkoronában, vagy biológiai tanösvényt is bejárhatunk.

Legalább ennyire különleges a Szomolyai kaptárkövek Természetvédelmi Területen kialakított tanösvényünk, amely a még megfejtésre váró nagy rejtélyt, a fülkés sziklákat mutatja be.

Kiemeljük még a szilvásváradi Olasz-kapui tanösvényt, amelynek bejárása során megfigyelhetjük a Bükk-fennsík felszínalaktani, botanikai és tájképi értékeit is. A karsztfennsíkon felfedezhetünk barlangot, különleges élővilágú hegyi rétet és a bükkerdőt. A tanösvény legmagasabb pontja a fennsík peremét jelző „Kövek vonulatának" tagja, a 949 méteres tengerszint feletti magasságú Tar-kő, a Bükk-vidék nyolcadik legmagasabb csúcsa, ahonnan talán a legszebb panoráma nyílik a Déli-Bükkre és, ahonnan tiszta időben az Alföld és a Mátra is látható.

Tanösvényeink népszerűségét jól jelzik látogatottsági adataink. Ezen adatok szerint 2021 évben áprilistól decemberig a Tar-kőnél, a Bél-kőnél, a Suba-lyuk barlangnál és a Szomolyai kaptárkő-tanösvényeken összesen 82 296 fő járt, ugyanezeket 2022-ben május végéig már több mint 32 ezren látogatták meg.

Túráink során eljuthatunk a „Föld gyomrától a csillagokig". Több tanösvényünk is bemutat földtani, geológiai értékeket, fosszíliákat, a Bükki Csillagdához kapcsolódó, Bolygótúra tanösvényünk azonban a környék természeti, földtani és kultúrtörténeti értékei mellett egy lejárható Naprendszer-modellt is tartalmaz.

Tanösvényeink valósággal hálózatot alkotnak az igazgatóság működési területén, az általuk közvetített értékek megismerése, bármilyen szintű megértése, elsajátítása hozzájárul a természet hatékonyabb védelméhez.

Tanösvényeinkről további információk honlapunkon érhetők el:

www.bnpi.hu/hu/tanosvenyek
www.bnpi.hu/hu/turak

Tanösvény-ajánló

Hollókői vártúra ösvény

24

Egy kellemes, séta jellegű alig 2 km-es körtúrára invitáljuk Önöket. A kilenc állomásból álló tanösvény az Ófaluból indul és vezet fel a felújított várba, majd onnan a domb gerincén visszasétálva lehet eljutni a nagy parkoló melletti recepciós épülethez. A sétaút a vár érintésével mutatja be a táj földtani adottságait, értékeit, s a múlt emlékeit, Hollókő történelmét. Ha a parkolótól indulunk, kevésbé megterhelő az út.

Bél-kői tanösvény

25

A Bükk „köveinek" hajdan volt legimpozánsabb tagja ma már az évszázados kőbányászat sebeit viseli, de így is nagyon változatos és egyben látványos sziklavilágot találunk rajta. Ehhez hasonlóképpen értékes élővilág társul, amelyet a hét kilométeres, Bélapátfalva határában induló tanösvényen megismerhetünk. Az 500 méteres szintkülönbség legyőzése során 800 méteres magasságba kapaszkodunk fel, ahol a kilátás minden erőfeszítést feledtet. A 6 km hosszú, 7 állomásra felfűzött tanösvény bejárásához, az ismertető táblák megtekintéséhez 1,5–2,5 óra szükséges.

Ilona-völgyi geológiai tanösvény

26

A Parádfürdőről induló, az Ilona-patak mentén kialakított tanösvény a Keleti-Mátra földtani értékeit és a hajdani ércbányászat emlékeit mutatja be egy 6,5 km hosszú túraútvonalra felfűzve. Az Ilona-völgy határvonal az eocén és a miocén vulkáni képződmények, valamint az oligocén tengeri üledékes kőzetek között. Állomások jelzik az Orczy báró által 1780-ban nyittatott Etelka-tárót, a Timsós-fejtést, a Szent István csevicekutat, az Ördöggátakat és a 8–10 méter magas piroxén-andezitből álló sziklafalon lezuhogó Ilona-völgyi vízesést.

Kékes tanösvény

27

Akik szeretik a kihívásokat, azoknak ajánljuk a Kékes tanösvényt, amely az ország legmagasabban fekvő tanösvénye. Elsősorban Kékestető és környékének földtani múltját, növény- és állatvilágát mutatja be, de tágabb környezetének, a Mátrának az élővilágába, természeti, kulturális és gazdasági értékeinek változatosságába is betekintést nyerhetnek azok, akik kedvet kapnak a tanösvény bejárására. A tanösvény hossza 8,5 km, 410 m szintkülönbséggel, 10 állomással. Bejárása 4–4,5 órát vesz igénybe. A bejárás közben lehetőség nyílik az útvonal rövidítésére, illetve módosítására is.

Olasz-kapui tanösvény

28

A karsztfennsíkon vezető tíz kilométeres körtúra bejárása közben felfedezhetjük a barlangok világát, a különleges élővilággal büszkélkedő hegyi réteket és a bükkerdőket is. Legmagasabb pontja a fennsík peremét jelző „Kövek" vonulatának tagja, a Tar-kő, ahonnét nagyszerű kilátás nyílik a Déli-Bükkre, de tiszta időben az Alföld és a Mátra is látható. A tanösvény kiindulópontja a Szilvásvárad felől személykocsival is megközelíthető Olasz-kapui parkoló, bejárása pedig fél-vagy egész napos túraélményt jelent.

Interaktív térképünk elérhető a honlapunkon: www.bnpi.hu

Ökoturizmus 29

A gazdasági, társadalmi fejlődés, a változó turisztikai igények és elvárások a nemzeti park igazgatóságok szakembereit is új feladatok megoldása, új utak keresése elé állította. Az ökoturizmus egyre népszerűbb a természetet, a tartalmas, aktív kikapcsolódást kedvelők körében. Egyre többekben jelentkezik az a vágy, hogy természeti környezetünket jobban megismerjék, s bízunk benne, hogy ezt fenntartható módon teszik és igyekeznek hozzájárulni az ökoszisztéma megőrzéséhez, helyreállításához. **Természetismereti látogatóközpontjaink, természetvédelmi bemutatóhelyeink egész évben várják a látogatókat, akár szakvezetéssel is az alábbi helyszíneken és témákban:**

Őséletek nyomában! 30
Ipolytarnóci Ősmaradványok

Az 1944-ben védetté nyilvánított világhírű természetvédelmi terület földtani örökségünk gyöngyszeme, egy 17 millió évvel ezelőtti vulkáni katasztrófa által elpusztított ősvilág páratlan gazdagságú lelőhelye. A terület legfontosabb ősmaradványai a cápafogak, kövesedett fák, levéllenyomatok és az ősállati lábnyomok. Kiemelkedő természeti értéke miatt 1995-ben Európa Diplomával tüntették ki, 2000-ben pedig felvették az UNESCO Világörökségi Városmányos Helyszínek Jegyzékébe.

Ipolytarnóci látogatóhelyünk geoturisztikai kínálatának és tanösvényeinek széles választéka nemzetközi színvonalú. A terület egész napos programlehetőségeket nyújt a családos kirándulók számára, szakmai csoportoknak pedig speciális, tematikus vezetéseket is tart az "Ősvilági Pompeji"Miocén Parkjában. Tel.: (32) 454 113

Legyen időutazó Ipolytarnócon!
- **Átélhet egy szupervulkáni katasztrófát.**
- **Megérintheti az animált múltat!**
- **4D időutazás röpít kardfogú fenevadak közé.**
- **Lombkoronából nézhet a távlatokba.**
- **17 millió éves lábnyomok és egzotikus fák fogadják.**

Itt megelevenedik a múlt. Térjen be hozzánk, és ismerje meg a miocén ősvilág páratlan kincseit!
Info: www.osmaradvanyok.hu

A csodákat ne csak a felszínen keresse! 31
Lillafüredi barlangok

A Szent István-barlang cseppkövekben gazdag termeibe egész évben vezetünk túrákat. Tavasztól őszig várja látogatóit az Anna-barlang, amely a Szinva-forrás vízéből kivált mésztufában képződött. Csoportok előzetes bejelentkezése ajánlott!

- **Látogassa meg a lillafüredi barlangjainkat!**
- **Itt megcsodálható a Bükk hegység föld alatti világa.**
- **Megismerheti a kristálytiszta vízű forrásaink eredetét és fontosságát!**
- **Velünk felfedezheti a barlangok rejtett élővilágát.**
- **Elmondjuk, miért nagyon hasznos állatok a denevérek.**
- **Nálunk megtudhatja, miért olyan tiszta és egészséges a barlangok levegője!**

Nyitva tartás, jegyvásárlás a ***www. bnpi.hu*** oldalon. *E-mail: istvanbarlang@bnpi.hu; tel.: (46) 334 130*

Jöjjön hozzánk élményekért! 32
Baglyas-kő Vár Természetvédelmi Látogatóközpont

A XIII. századi vár mára eltűnt, de a szikla, ami az alapját képezte, egy tanösvény részévé vált. A tájegységi iroda mellett található zárt parkban régészeti homokozó, madármentő állomás, fásszárú gyűjtemény található. A látogatás hétköznapokon lehetséges, ingyenes, de csoportoknak bejelentkezés szükséges.
Salgótarján, Karancs u. 78.
Tel.: +36 30 710 7696

Kalandokkal várja a Bükk! 33
Nyugati Kapu Látogatóközpont

A Bükki Nemzeti Park állat- és növényvilágával, természeti értékeivel, a bükki karsztvízrendszer működésével játékos módon ismerkedhetnek meg a látogatók. Bemutatásra kerülnek a Bükk hegység legjellemzőbb élőhelyei. A látogatóközpont természetiskolai programjaira, nyári táboraira várjuk az iskolai csoportok, diákok jelentkezését.
Felsőtárkány, Ifjúság u. 34/1.
Tel.: +36 30 336 8124

Végtelen panoráma! 34
A Millenniumi Kilátónál

A Szilvásvárad környéki kilátóból jól kivehető a Bükk hegység minden évszakban más-más színekben pompázó domborzata, a Szalajka-völgy, az erdők rajzolata, és északi irányban 13 hegyvidéki település. Nyitva tartás időjárástól függően naponta. Információ: ***www.bnpi.hu***
tel.: +36 30 910 2037

Kopogtasson be hozzánk! 35
Harkály Ház, a Mátra kapujában

A Harkály Ház kiállítása bemutatja a Mátra múltját, a földtörténeti kialakulását követő időszakot, az ember tájban való megjelenését, annak hatásaival együtt. A látogatók betekintést nyerhetnek abba a sokrétű munkába is, amelyet a természetvédelmi őrök végeznek a nemzeti park területén.
Mátrafüred, Parádi u. 6.,
Tel.: +36 30 327 0301

Minőséget a régióból! 36
Nemzeti parki termékek boltja

A Szalajka-völgyi Információs Házban a völgy természeti értékeit bemutató kiállítás mellett nemzeti parki termék bolt is található. Vendégeink a nemzeti parki védjegyes termelők termékei mellett a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság saját kiadványait is megvásárolhatják Szalajka-völgyi kirándulásuk alkalmával. Bővebb információ: ***www.bnpi.hu***

PROGRAMAJÁNLÓ 37

A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság programjai között minden esztendőben szép számmal találhatók szakvezetett túrák barlangokban (**pl. Esztáz-kő; mucsinyi fatörzsbarlang**) és terepen (**pl. Tarjánka-szurdok**), tematikus napok, természetismereti foglalkozások, denevérles és csillagászati megfigyelések.
Rendszeresen részt veszünk **a Barlangok hónapja** akcióban (március); csillagsétákat tartunk (április); **a Föld Napjához** kapcsolódóan kitelepüléseken képviseljük Igazgatóságunkat; az Ipolytarnóci Ősmaradványok állandó partnere az **Európai Geoparkok Hetének** (május); a **Nemzeti Parkok Hetét** mindig nagyon várjuk (május-június), amikor sok-sok programmal és kedvezményes jegyárakkal várjuk az érdeklődőket; a Bükki Csillagda **nyáréjszakai megfigyelései** nagy népszerűségnek örvendenek (július-augusztus) ahogyan nyári táboraink is; szeptemberben csatlakozunk a **Kulturális Örökség Napjaihoz**; októberben pedig a **Geotóp Naphoz**; a téli hónapok főként iskolás foglalkozásokkal, ünnepi készülődéssel, szakvezetett túrákkal telnek, majd januárban a méltán híres **Transzbükki Átkeléssel** indítjuk az évet.
Részletek:
www.bnpi.hu/hu/esemenynaptar

A Szeleta Park lesz a Bükk keleti kapuja 38

Miskolcon, a Bükk keleti kapujában épül meg a Bükki Nemzeti Park Igazgatóság Szeleta Park Látogatóközpontja a Széchenyi 2020 program keretében. A létesítmény kivitelezése 2021 novemberében kezdődött el.

A központi épületben kialakítják *„A bükki barlangok évezredes titkai – Az ősember természete”* című kiállítást. Ez szolgálja majd a Bükk hegység természeti és kulturális örökség gyűjteményének, valamint az őseme rbarlangok élményszerű bemutatását. Ezen attrakció kiállítást, kreatív eszköz-együttest, valamint egy meglévő kőzetpark terepi bemutatóhellyé fejlesztését, két játszóteret és egy játszóházat foglal magába.

Minden korosztály megtalálhatja majd a kedvére való programokat: a legkisebbeknek a Bikkmakk kuckó játszótéren, a nagyobbaknak a „Töbör gödörben” és a „Nagy odvas fában”, a felnőtteknek és szakmai látogatóknak pedig a Touchscreen monitorokkal kínálnak kipróbálható eszközöket. A virtuális, vagy kiterjesztett valóság bemutatását többek között a vetítőteremben kialakított barlangszerű környezettel, továbbá vetített Bükk-terepasztallal, az istállós-kői furulya és éjszakai állathangok megszólaltatásával biztosítják.

A Szeleta Park Látogatóközpont a tervek szerint helyet ad foglalkozásoknak, szakmai konferenciáknak, egyéb rendezvényeknek, szerves egységként beilleszkedő két tematikus játszótérnek, szakvezetett terepi programok kiindulási pontjainak, archeológiai foglalkozásoknak, növény és állathatározásoknak, valamint további egyedi látogatói igényeknek.

A Szeleta Park látványterve

Hallott már róla? 39

Ha már felkereste bármelyik látogatóközpontunkat, és a látogatásával kapcsolatban kitöltötte online kérdőívünket, a havonkénti sorsolás alkalmával megnyerheti a következő belépőjét egy másik látogatóközpontunkba. Ossza meg velünk véleményét, iratkozzon fel hírlevelünkre, hogy értesüljön újdonságainkról!

Nézzen be hozzánk! 40

Az ismeretterjesztés szolgálatában ötven olyan új videó készült, amely a **BNPI YouTube csatornáján** megosztva együttesen 400 ezer megtekintést produkált. Úgy darabszámban, mint elérések számában kiemelendő közülük a vadkamerák válogatott felvételeit bemutató gyűjtemény, amely az őrszolgálat és más terepi kutatást végző kollégák beküldései által gyarapszik ez év eleje óta. A Bükk-vidék Geopark érdekességeit bemutató videósorozat sikerrel szerepelt a Teleki Pál Országos Földrajz-Földtan Versenyen. 2021 év végén jelent meg a Filmdzsungel Stúdió jóvoltából az Őseinket oltalmazó hegyvidék címmel a nemzeti parkunkat bemutató film, illetve szintén nemrég készült el a Bükk-vidék Geoparkot bemutató kisfilm, a címe: Ahol a kövek mesélnek.

Érdemes követni a facebook oldalunkat, ahol folyamatosan megosztjuk legfrissebb híreinket, programjainkat.

Vadmacska vadkamerán

Nálunk feltárulnak az éjszakai égbolt titkai 41

A Bükki Nemzeti Park (BNP) területével megegyező Bükki Csillagoségbolt-park 2017-ben, hazánk harmadik csillagoségbolt-parkjaként nyerte el e kitüntető címet. A jelölési dokumentációt helyi szintű együttműködés keretében a Kaptárkő Természetvédelmi és Kulturális Egyesület készítette el a csillagoségbolt-parkot működtető Bükki Nemzeti Park Igazgatóság (BNPI) közreműködésével.

A Bükk, illetve a Bükk-fennsík hazánk legnagyobb átlagmagassággal rendelkező vidéke, amely adottsága – a terület kismértékű fényszennyezettségével együtt – különösen alkalmassá teszi az éjszakai észlelésekre.

Az égi jelenségek mellett a sötét erdő csodái is — mint pl. a szentjánosbogár-rajzás – kiválóan megfigyelhetők a csillagoségbolt-parkban, amelynek működése és a fényszennyezés csökkentésére, megszüntetésére irányuló tevékenysége a Bükk különleges élővilága – köztük kiemelten a denevérállomány – hosszú távú megóvásához is hozzájárul.

Jelentős előrelépés, hogy — igazodva a csillagoségbolt-parki szigorú előírásokhoz – Répáshután a közvilágítás korszerűsítése eredményeként 2019-ben korszerű, fényszennyezés-mentes, „természetbarát" világítási rendszer lépett működésbe. Ezzel a lépéssel a Bükki Csillagoségbolt-park területén közel 99%-os megfelelőségi szintet sikerült elérni a mesterséges éjszakai megvilágítás terén. Cél, hogy a még meglévő fényszennyező világítótestek cseréjével a csillagoségbolt-parkban megvalósuljon a teljes fényszennyezés-mentesség.

2022 márciusától Répáshután, a csillagos égboltot bemutató tematikus csillagászati látogatóközpontban (Bükki Csillagda) a BNPI széles körben kívánja megismertetni az éjszakai égbolt jelenségeit és az éjszakai erdő természeti értékeit.

Bükki Csillagda 42

A Bükki Csillagda Közép-Európa legmodernebb csillagászati látogatóközpontja, ahol a tudomány-élmény-interakció hármas egysége segít bevezetni az érdeklődőket a csillagok és az űrkutatás világába. A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság legújabb bemutatóhelye olyan attrakciókra épít, amelyek a kaland, az élményszerzés, és a játszva tanulás lehetőségét kínálják minden korosztály számára, a nemzeti park szívében, Répáshuta mellett. A komplex programok nyitvatartási időben két óránként indulnak. A kiállítás központi témája a Nap, amelynek szemmel láthatatlan jellemzői és Földre gyakorolt hatása mellett az egyes csillagtípusokat és a csillagok életét is megismerheted. Ugyanitt kapott helyet egy Magyarországon páratlan meteoritgyűjtemény is, köztük a hazánkban legnagyobb holdi eredetű meteorittal. Az 50 fős planetáriumban 4K-s projektorok jelenítik meg a csillagos égboltot. A kínálatban szereplő látványos ismeretterjesztő filmek magyar és angol nyelven tekinthetők meg. Ráadásként a VR-szobában és az előtérben elhelyezett VR-platformokon az űrutazás élményébe is belekóstolhatnak: átélhetik a marsi repülés élményét, lebeghetnek a Nemzetközi Űrállomás körül, a Hold felszínére léphetnek. A virtuális valóság élményekre a helyszínen lehet jegyet váltani. A csillagászati kupola egyike a legnagyobb sorozatgyártásban készült kupoláknak. Megfelelő időjárási körülmények között nappal egy naptávcső segítségével napfoltokat, napkitöréseket figyelhetnek meg innen, éjszaka pedig előre meghirdetett csillagászati programjainkon lehet részt venni. Javasoljuk a belépők előzetes online vásárlását.

A látogatásukat érdemes úgy megtervezni, hogy a Bükki Csillagda mellől induló Bolygótúra tanösvényt is bejárják.

www.bukkicsillagda.hu

www.facebook.com/bukkicsillagda

Okos megoldás bemutatóhelyeinken és tanösvényeinken 43

Keresse és töltse le a GUIDE@HAND BNPI alkalmazást az Android és IOS app store-ok kínálatából! A SZTAKI eLearning Osztálya által fejlesztett okostelefonos tájékoztató rendszer használatával térerőmentes környezetben is információkhoz juthat több nyelven. Ezeket offline állapotban is tudja olvasni, meghallgatni. Ez különösen fontos olyan helyszíneineken, ahol nincs térerő vagy szolgáltató. Ezzel a problémával könnyen szembesülhetnek az Ipolytarnóci Ősmaradványoknál, a lillafüredi barlangokban, de a tanösvényeink egyes részein is. Előzzék meg ezt a problémát és töltsék le az alkalmazásunkat! Kényelmi szolgáltatás pl. a Harkály Házban a kiállításon a letöltött alkalmazás segítségével a QR kód beolvasásával telefonján az írott szövegeket meg is hallgathatják. Jó ha tudják, hogy az alkalmazás telefonokra, tabletekre letölthető térképszelvényeket, és egyenként letölthető túraútvonalakat is kínál. A keretprogram lehetőséget biztosít arra is, hogy a vendégek a túra közben fotókat, feljegyzéseket, vagy akár videókat készítsenek anélkül, hogy kilépnének az alkalmazásból,ezeket aztán a saját élménytárban tárolhatják, vagy akár az útvonalat is bemutató élménytúraként megoszthatnak a közösségi csatornákon is.

Használja okostelefonja QR kód olvasóját és töltse le az alkalmazást!

Available on the App Store

ANDROID APP ON Google play

A kerékpáros turizmus alakulása a Bükki Nemzeti Parkban 44

Magyarországon elsőként Bükk hegységben jelöltek ki erdei kerékpáros úthálózatot. Ebben akkor kezdeményező szerepe volt a BNPI-nek mint természetvédelmi kezelőnek.

Előzmények:

1992. Megállapodás a BNPI és az erdészetek között a Bükk-fennsík erdészeti útjainak autós használati korlátozásáról, az átmenő autós kirándulóforgalom csökkentése érdekében.

1994. A Környezetvédelmi Minisztérium „Zöld kerékpár" program keretében a BNPI a Szalajka-völgyben elindította a Szilvásváradon a Kerékpárkölcsönzőt. A kerékpárosok számára javasolt útvonalakat úgy választottuk ki, hogy azok rendszeres használata természeti értékekre ne jelentsen veszélyeztetést, ugyanakkor a kerékpáros eljuthasson rajtuk a hegység látványos turisztikai célpontjaihoz.

Szilvásváradon a kerékpárkölcsönzőt üzemeltető partnerünk, Tarnai Csaba a helyi fiatalok igényét felismerve sportegyesületbe szervezte az MTB kerékpárosokat.

A kezdetekben az MTB sport downhill szakága volt népszerű, főleg a fiatalok körében, downhill-pályák kijelölés, downhill és crosscountry versenyek, majd évekkel később az amatőröket is egyre nagyobb számban megmozgató maraton versenyek váltak népszerűvé.

Szoros együttműködés a kerékpárosokkal

A kerékpárút-hálózat jelölés a térség kerékpárosainak teljesen önkéntes munkájával készült. Ebben a munkában jelentős részt vállaltak a Szilvásváradi Túrakerékpáros Klub tagjai.

Kerékpáros rendezvények

A kerékpáros rendezvények mutatják, hogy mekkora az igény a kerékpározási lehetőségek iránt. A Bükkben a hegyikerékpáros maraton versenyek, kerékpáros teljesítménytúrák több évtizedes múltra tekintenek vissza.

A szervezőkkel történő folyamatos együttműködés, párbeszéd eredményeként a nemzeti park területéről sikerült kiszorítani az egyáltalán nem környezetbarát downhill versenyeket és mára a természetjáráshoz, túrázáshoz sokkal közelebb álló maratonok, teljesítménytúrák szervezői kapnak lehetőséget olyan időszakban és útvonalon, ahol az nem veszélyeztet fokozottan védett természeti értékeket.

Mihez kell az engedélyünk? 45

Kerékpárral egyénileg (ide értve természetesen a családi/baráti körben történő kerékpározást) közlekedni a védett természeti területeken engedély nélkül kizárólag az arra kijelölt utakon lehetséges – ezek a kerékpáros térképeken, turistatérképeken is jelzett, a természetben felfestett kerékpárutak. A szervezett formában történő kerékpározáshoz védett területeken – például meghirdetett kerékpáros programok, fizetett túrák, vándor/táborok, sportrendezvények – a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges. Ez utóbbi szabályozás egyébként nemcsak a kerékpározásra, hanem általában a védett területen történő rendezvényekre (közösségi és tömegsportesemények rendezése, sportverseny, technikai jellegű sporttevékenység) általában vonatkozik.

„Szelid turista" kerékpáron, az E-bike lehetőségei

Az Európai Nemzeti Parkok Napjához (május 24.) kapcsolódva a Bükki- és az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság éveken át közös kerékpártúrát szervezett Szilvásváradtól Aggtelekig, ezzel a két nemzeti parkot mintegy összekötve. A 20 évet megélt túra szervezése során jól megfigyelhető volt a kerékpárok fejlődése: a résztvevők eleinte közel egységes méretű, geometriájú, kategóriájú kerékpárokkal érkeztek, az utolsó túrán már eltérő kerékméretű, eltérő formájú, közöttük drága, prémium kategóriás márkákkal, jól karbantartott kerékpárokkal találkoztunk. És 2018-ban az utolsó túránkon volt E-bike is. Az megállapítható, hogy a kerékpárosok ma már igényesek kerékpárjaikra és a felszereléseikre, hajlandók is rá áldozni.

Túratérkép kerékpárosoknak

A BNPI már a Bükk hegységben található kerékpározható utakat ábrázoló térképet is kiadott. A második kiadást is megélő térképkiadvány pontos tájékoztatást, útmutatót ad az erdei bringázás lehetőségeiről. A benne szereplő túraajánlatokat úgy állítottuk össze, hogy a különböző irányokból a hegységbe érkezők változatos élőhelyeken áthaladva kerékpáron eljuthassanak a nemzeti parkban található bemutatóhelyekig, tanösvényekig. A térkép tartalmazza az összes kerékpározható, jelöléssel ellátott útvonalat, kiegészítve számozott túraajánlatokkal, de a gyalogos kirándulók is használhatják, mert szerepelnek rajta a jelzett turistautak is.

Büszkék vagyunk arra, hogy Igazgatóságunk még 2019-ben elnyerte a Kerékpárosbarát Munkahely címet azzal, hogy kerékpárral munkába járó munkavállalói számára az egri központban kulturált körülményeket biztosít az átöltözési és tisztálkodási lehetőségekhez, a kerékpárok tárolásához.

Továbbá már majd' az összes bemutatóhelyünkön és szálláshelyünkön kerékpáros szervízoszlopok biztosítanak szerszámokat, pumpát a bajba jutott kerékpárosok részére.

A kerékpáros túratérképet, tematikus és tájegységenkénti térképeket, kiadványokat megvásárolhatják a honlapunkról elérhető webshopban és a bemutatóhelyeinken.

Felelős kiadó: **Rónai Kálmánné igazgató**
Kiadja: **Bükki Nemzeti Park Igazgatóság**
3304 Eger, Sánc utca 6.
Levelezési cím: 3301 Eger, Pf. 116
Telefon: 36/411-581, Fax: 36/412-791
E-mail: titkarsag@bnpi.hu
Felelős szerkesztő: **Szádeczky Kornélia, Várhelyi-Szomszéd Eszter**

Írták: **Baczur János, Bakó Botond, Bíró Tibor, Dudás György, Farkas Roland, Holló Sándor, Horkay Ágnes, Magos Gábor, Megyeri Balázs, Novák Richárd, Schmotzer András, Sulyok József, Szarvas Imre**
Nyomdai munkák: **Garamond Kft. Eger**
Grafika és tördelés: **Molnár Zoltán, Manner Márió**

www.bnpi.hu

A BNPI jubileumi kiadványa a MOL Nyrt. támogatásával valósult meg.